

ეკონომიკური ბანკითარების ციკლოლოგია და სახელმწიფოს ანტიციკლური პოლიტიკა

ჟურნალის წინა ნომერში („ბ.ჯ.“ დეკემბერი, 2008წ.) ვსაუბრობდით, რომ თანამედროვე ეკონომიკური ციკლები არსებითად განსხვავდება XIX საუკუნისა და XX საუკუნის პირველი ნახევრის ციკლებისაგან. ახლა სულ უფრო ნაკლებად ვლინდება მათი ზოგადი ჯანონზომიერება. ეკონომიკური ციკლის ზოგიერთი ფაზა მნიშვნელოვან ცვლილებებს განიცდის.

ასე, მაგალითად, XX საუკუნის მეორე ნახევარში შეინიშნებოდა ციკლური რყევების შესუსტების ტენდენცია. ამასთან, იზრდება მათი სიხშირე, ადგილი აქვს კლასიკური ციკლის დარღვევას.

ჩვეულებრივ, ეკონომიკური კონიუნქტურის დახასიათებისთვის იყენებენ ისეთ მაჩვენებლებს, როგორებიცაა: **მოთხოვნა, მიწოდება, საქონლის ფასი, მშპ, უმუშევრობა, ინვესტიციები, სარგებლის განაკვეთი.**

იმის მიხედვით, თუ როგორ იცვლება აღნიშნული ეკონომიკური პარამეტრების მნიშვნელობა თითოეული ციკლის (კრიზისის, დეპრესიის, გამოცოცხლებისა და აღმავლობის) პროცესში განასხვავებენ **პროციკლურ, კონტრციკლურ და აციკლურ პარამეტრებს.**

პროციკლური პარამეტრები აღმავლობის ფაზაში იზრდება, ხოლო დაცემის ფაზაში მცირდება (ფასების საერთო დონე, კორპორაციების შემოსავალი და სხვ.).

კონტრციკლური პარამეტრები კი პირიქით, დაცემის ფაზაში იზრდება, ხოლო აღმავლობის ფაზაში მცირდება (უმუშევრობის დონე, გაკოტრებულ სანარმოთარიცხები და სხვ.).

აციკლური პარამეტრები ისეთი მაჩვენებლებია, რომელთა დინამიკა არ ემთხვევა ეკონომიკური ციკლის ფაზებს.

გარდა ამისა, პარამეტრებს განასხვავებენ სინქრონიზაციის ნიშნით – **წინმსწრებს, დაყოვნებულსა და შესაბამისს.**

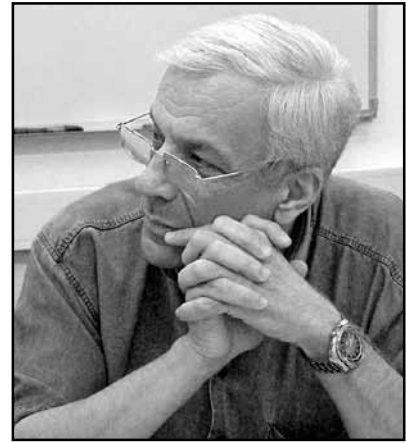
წინმსწრები პარამეტრები აღწევს მაქსიმუმს, ან მინიმუმს პიკის, ან ჩაღრმავების მოახლოებისას (მარაგების, ფულადი მასის ცვლილება).

დაგვიანებული პარამეტრები აღწევს მაქსიმუმს, ან მინიმუმს მხოლოდ პიკის, ან ჩაღრმავების შემდგომ (მაგალითად, უმუშევართა რიცხვი).

შესაბამისი პარამეტრები ეკონომიკური აქტივობის რყევების შესაბამისად იცვლება (ინფლაციის დონე, სამრეწველო წარმოების დონე და სხვ.).

ტალღების თეორიაში ცნობილია რყევების სამციკლიანი სქემა: **მოკლე, საშუალო და გრძელი.** მიუხედავად საერთო ფაზებისა, ეკონომიკური ციკლების შედარება შეუძლებელია. ისინი ფაზების პარამეტრების სხვადასხვა მნიშვნელობით განსხვავდება (ამპლიტუდა, სიგრძე და ა.შ.).

აქ ისევე, როგორც სხვა სა-

კონსტანტინე აზუბაქა

სტუ-ს სრული პროფესორი, ჟურნალ „ბიზნესი და კანონმდებლობის“ სამეცნიერო საბჭოს წევრი

კითხვებში, რომლებიც საქმიან ციკლებს ეხება, ეკონომისტთა შორის არ არსებობს ერთიანი აზრი, ვინაიდან ძნელია ყველა ციკლის რომელიმე ერთ განსაზღვრულ ტიპთან შეწყობა, დროის განსაზღვრულ ჩარჩოში მოქცევა.

ციკლების ძირითადი ტიპებიდან ეკონომიკაში იყენებენ ამერიკელი ეკონომისტების **ჯოზეფ კიტჩინისა (1861-1932) და უესლი მიტჩელის (1874-1948)** ციკლებს, რომლებიც პირობითად **„მოკლე ციკლებს“** მიეკუთვნება. ისინი განიხილავდნენ მოკლე ციკლურ რყევებს (ტალღებს), რომელთა ხანგრძლივობა 2-დან 4-წლამდეა. ამგვარ რყევებს სასაქონლო მარაგების მოცულობის ცვლილებით ხსნიდნენ. გარდა ამისა, ეკონომისტებმა გამოყვეს ციკლი, რომლის ხანგრძლივობა 7-12 წელია. მას **„ბიზნეს-ციკლს“**, **„სავაჭრო ციკლს“**, **„სამრეწველო ციკლს“**, **„დიდ ციკლს“** უწოდებდნენ. შემდგომში ამ ციკლს მისი პირველი შემსწავლელის – ფრანგი ეკონომისტის **კლიმენტ ჟუგლიარის** სახელი დაერქვა.

აღსანიშნავია, რომ ცნობილი ამერიკელი ეკონომისტი **ელვინ ჰანსენი (1887-1976)**, რომელიც წარმატებით იკვლევდა ციკლურ

რი მერყეობისა და ანტიციკლური რეგულირების პრობლემათა მექანიზმებს, დიდ ციკლებთან ერთად მცირე ციკლებსაც გამოყოფს, ვინაიდან საქმიანი ციკლის ექსპანსიის ფაზაში მცირე რეცესიები, ხოლო მნიშვნელოვანი დაცემის ფაზაში კი – მცირე ექსპანსიებია შესაძლებელი (ეს უკანასკნელი უფრო იშვიათია).

გასული საუკუნის 30-იან წლებში ამერიკელმა ეკონომისტებმა გამოიკვლიეს სხვადასხვა წლებში საბინაო მშენებლობაში დაბანდებული ინვესტიციების მოცულობა, რის შედეგადაც გაირკვა, რომ რყევები ციკლურია, ე.ი. მშენებლობის ზრდას დაცემა მოჰყვებოდა. აგრეთვე შემჩნეული იყო ისიც, რომ ამ რყევების ხანგრძლივობა დაახლოებით 20 წლიან პერიოდს მოიცავდა. ასე წარმოიშვა ტერმინი „სამშენებლო ციკლი“, რომელსაც შემდგომ „კუზნეცის ციკლი“ უწოდეს (ამერიკელი ეკონომისტი, ნობელის პრემიის ლაურეატი ეკონომიკაში საიმონ კუზნეცი 1901-1985). საიმონ კუზნეცის ნიგნის „ეროვნუ-

ლი შემოსავლის“ (1946) გამოცემის შემდეგ ტერმინს „სამშენებლო ციკლი“ აღარ იყენებდნენ, იგი „კუზნეცის ციკლმა“ ან „ხანგრძლივმა რყევებმა“ შეცვალა.

„ხანგრძლივი რყევების“ წარმოშობას ამერიკელი ეკონომისტები შემდეგი სქემით ხსნიან: შემოსავალი – იმიგრაცია – საბინაო მშენებლობა – ერთობლივი მოთხოვნა – შემოსავალი.

მეცნიერებმა შენიშნეს, რომ „კუზნეცის ციკლები“ მნიშვნელოვანწილად განაპირობებენ დიდი ეკონომიკური ციკლების ბუნებას. ანალიზის შედეგად გამოვლინდა აღნიშნული ციკლების მნიშვნელოვანი განსხვავება რყევების ამპლიტუდის, ხანგრძლივობისა და ზოგად კონტურს შორის. ეს ნაწილობრივ აიხსნება თითოეული ეკონომიკური ციკლის თავისებურებებით უფრო ხანგრძლივი სამშენებლო ციკლის ფარგლებში. აღსანიშნავია, რომ თუ დიდი ციკლის გარდატეხა და შემდგომი დაქვეითება ემთხვევა მშენებლობის დაცემას, მომდევნო დეპრესია შესაძლოა იყოს

მძიმე და ხანგრძლივი, ხოლო თუ დიდი ციკლის გარდატეხა და შემდგომი დაქვეითება ემთხვევა მშენებლობის ზრდას, მომდევნო დეპრესია შესაძლოა იყოს ნაკლებად ხანგრძლივი და სერიოზული.

სტატისტიკური მასალების განზოგადების შედეგად მრავალმა მეცნიერმა, მათ შორის რუსმა ეკონომისტმა ნიკოლოზ კონდრატიევმა (1892-1938) შენიშნა, რომ ეკონომიკა ხანგრძლივადიანი (40-60 წელი) ციკლური რყევებით გამოირჩევა. ამის შემდგომ გრძელვადიან ციკლებს კონდრატიევის – იმ მეცნიერის სახელი უწოდეს, რომელმაც უდიდესი წვლილი შეიტანა გრძელი ტალღების შესწავლაში.

თავის ნაშრომში „ეკონომიკური კონიუნქტურის დიდი ციკლები“ ნიკოლოზ კონდრატიევმა ჩამოაყალიბა სამეურნეო კონიუნქტურის დიდი ციკლების თეორია. მან გამოყო ციკლური მერყეობის სხვადასხვა მოდელი, მათ შორის სეზონური (ერთ წლამდე ხანგრძლივობისა), მოკლე (3-3,5 წელი), საშუალო ხანგრძლივობის სავაჭრო-სამრეწველო (7-11 წელი) და დიდი ციკლები (50-60 წელი).

შემდგომ გრძელი ტალღების მკვლევარებმა მიაქციეს ყურადღება იმ გარემოებას, რომ საშუალოვადიანი ციკლის ბუნება დიდადაა დამოკიდებული იმაზე, თუ კონდრატიევის ციკლის რომელ ფაზაში იმყოფება ეკონომიკა – დაქვეითების, თუ აღმავლობის. გრძელი ტალღების აღმავლობის ფაზაში საშუალოვადიანი ციკლები ხანმოკლე დეპრესიებითა და ხანგრძლივი, სწრაფი ექსპანსიით ხასიათდება.

კონდრატიევის ციკლის დაქვეითების ფაზაში შეიმჩნევა გახანგრძლივებული, ღრმა დეპრესიები შედარებით მცირე და ხანმოკლე ექსპანსიებით.

არსებობს გრძელი ტალღების წარმოშობის რამდენიმე ვერსია. მრავალ ეკონომისტს მიაჩნდა, რომ XIX საუკუნის მეორე ნახევარსა და XX საუკუნის დასაწყისში დანერგილმა ტექნიკურმა სი-

ახლებმა (რკინიგზის, ტრამვაის ხაზების მშენებლობა, ელექტროენერგეტიკის, საავტომობილო ინდუსტრიის განვითარება) მისცა იმპულსი კონდრატევის ციკლის ამალგების ფაზას. ე. ჰანსენი თვლიდა, რომ ამას ხელი შეუწყო აგრეთვე ომმა – სამხედრო ხარჯებმა.

ანტიკრიზისულ პოლიტიკასა და მის ღონისძიებებზე მრავალი განსხვავებული შეხედულება არსებობს, მაგრამ მიუხედავად ამისა შეიძლება გამოვყოთ ორი მიმართულება: **ნეოკეინზიანობა და ნეოკონსერვატიზმი.**

კეინზელების მიმდევრები დიდ ყურადღებას უთმობენ **საბიუჯეტო და საგადასახადო პოლიტიკას. ნეოკონსერვატორების** მხარდამჭერები კი – **ფულის (ფულადი მასისა და მისი რეგულირების), აგრეთვე კრედიტის პრობლემებს.**

მიუხედავად ამ თითქოს არსებითი განსხვავებისა ორივე მხარეს მიაჩნია, რომ სახელმწიფოს ძალუძს ციკლური რყევების შერბილება და ეკონომიკური სტაბილურობის უზრუნველყოფის მიზნით მან უნდა განახორციელოს

ამისთვის საჭირო ღონისძიებები.

დაქვეითების ფაზაში სახელმწიფო ხელს უნდა უწყობდეს საქმიანი აქტივობის სტიმულირებას. საგადასახადო პოლიტიკის თვალსაზრისით აქ იგულისხმება განაკვეთების შემცირება, საგადასახადო შეღავათების დაწესება ინვესტიციებზე, დაჩქარებული ამორტიზაციის პოლიტიკის გატარება.

ეკონომიკური აღმავლობის პერიოდში კი ეკონომიკის **„გადახურების“** თავიდან აცილების მიზნით სახელმწიფო მიმართავს ე.წ. **შეკავების ტაქტიკას** – ატარებს სანინააღმდეგო ღონისძიებებს საგადასახადო-საბიუჯეტო და ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის დარგში.

კეინზიანელები მაკროეკონომიკური პოლიტიკის ძირითად მიმართულებებად **ფისკალურ და ფულად-საკრედიტო პოლიტიკას** მიიჩნევენ. ფისკალური პოლიტიკა გულისხმობს გადასახადის განაკვეთის შეცვლას და სახელმწიფოს სოციალური დანახარჯების რეგულირებას.

იმ შემთხვევაში, თუ ეკონომიკაში შეიმჩნევა ერთობლივი დანა-

ხარჯების ნაკლებობა ფისკალური პოლიტიკა გულისხმობს გადასახადების განაკვეთის შემცირებას, სახელმწიფო დანახარჯების გაზრდას ან ორივე მეთოდის ერთდროულ გამოყენებას. ეს გაზრდის სამომხმარებლო და სახელმწიფო დანახარჯებს, რაც გამოიწვევს ერთობლივი დანახარჯის მნიშვნელოვან ზრდას (მულტიპლიკატორის ეფექტი).

თუ ეკონომიკაში ერთობლივი დანახარჯების სიჭარბეა, მთავრობამ უნდა გაზარდოს გადასახადების განაკვეთი, შეამციროს დანახარჯები ან გამოიყენოს ორივე მეთოდი ერთდროულად. ამ შემთხვევაში შემცირდება სამომხმარებლო და სახელმწიფო დანახარჯები, რაც გამოიწვევს ერთობლივი მოთხოვნის მნიშვნელოვან შემცირებას.

პირველ შემთხვევაში საქმე გვაქვს მასტიმულირებელ, ხოლო მეორეში – შემაკავებელ ფისკალურ პოლიტიკასთან. მასტიმულირებელი ფისკალური პოლიტიკა უფრო პოპულარულია და პოლიტიკოსები ხშირად სწორედ ამ ღონისძიებების გატარებას ცდილობენ.

ფისკალურ პოლიტიკას მთელი რიგი ნაკლოვანებებიც გააჩნია. კერძოდ, საჭიროა გარკვეული დრო იმისათვის, რომ განისაზღვროს თუ ციკლის რომელ სტადიაზე იმყოფება ეკონომიკა. შემდეგი პრობლემაც ე.წ. დროით ლაგთანაა დაკავშირებული – საჭიროა დროის საკმაოდ ხანგრძლივი პერიოდი, ვიდრე ეკონომიკური პოლიტიკა ამოქმედდება და გამოიღებს შედეგს. დროის ამ მონაკვეთში ეკონომიკური სიტუაცია ქვეყანაში შესაძლოა კარდინალურად შეიცვალოს და ეკონომიკური პოლიტიკა უშედეგო აღმოჩნდეს ან ზიანი მიაყენოს ეკონომიკას.

ერთობლივი მოთხოვნის მართვა აგრეთვე საფინანსო-საკრედიტო პოლიტიკის მეშვეობითაა შესაძლებელი, რომლის ძირითადი **ინსტრუმენტებია ოპერაციები ღია ბაზარზე, სარეზერვო მოთხოვნა, დისკონტის განაკვეთი.**

ამ ინსტრუმენტების მეშვეობით ხდება ფულის მიწოდების, სარგებელი განაკვეთის, კრედიტის ხელმისაწვდომობის, საინვესტიციო და სამომხმარებლო დანახარჯების რეგულირება.

ერთობლივი მოთხოვნის შემცირების შემთხვევაში სახელმწიფომ უნდა გაატაროს ე.წ. „იაფი ფულის“ პოლიტიკა, გაზარდოს ბრუნვაში არსებული ფულადი მასა, რაც გულისხმობს ფასიანი ქაღალდების შესყიდვას, საბანკო რეზერვის ნორმისა და დისკონტის განაკვეთის შემცირებას. აღნიშნული ღონისძიებების გატარების შედეგად კრედიტი გაიადფდება, გახდება უფრო ხელმისაწვდომი, რაც მიმოქცევაში არსებული ფულადი მასის ზრდის აუცილებელი პირობაა.

იმ შემთხვევაში, თუ წარმოებისა და დასაქმების დონე გადააჭარბებს ნონასწორულს საჭიროა ფასიანი ქაღალდების გაყიდვა, საბანკო რეზერვის ნორმისა და დისკონტის განაკვეთის გაზრდა.

ამგვარ ღონისძიებებს „ძვირი ფულის“ პოლიტიკას უწოდებ-

ენ. იგი მიზნად ისახავს კრედიტის გაძვირებას, რაც შეზღუდავს კრედიტების აღებას, შეამცირებს ბრუნვაში არსებულ ფულად მასას და ერთობლივ მოთხოვნას.

უნდა აღინიშნოს, რომ ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის გატარება აგრეთვე გარკვეულ სირთულეებთან და ნაკლოვანებებთანაა დაკავშირებული კერძოდ, მას ახასიათებს კონტროლის შესუსტება ფულის მიწოდებაზე, ფულის ბრუნვის სიჩქარის შეცვლა (ზოგიერთი ეკონომისტის აზრით, ფულის მიწოდების საწინააღმდეგო მიმართულებით), ე.წ. საინვესტიციო ეფექტი (ზოგიერთ მკვლევარს არასაკამარისად მიაჩნია ინვესტიციების მოცულობა ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის გატარების პირობებში).

ყოველივე აღნიშნულის გათვალისწინებით ეკონომისტების ერთ ნაწილს უშედეგოდ და ამაოდ მიაჩნია სახელმწიფოს ანტიციკლური პოლიტიკის გატარების მცდელობა, მაგრამ მიუხედავად მისი ნაკლოვანებებისა და სირთულეებისა, თითქმის ყველა ქვეყანა ცდილობს

შეიმუშაოს და გაატაროს იგი პოლიტიკური, ეკონომიკური, სოციალურ-კულტურული და სხვა თავისებურებების გათვალისწინებით.

კრიზისებისა და ციკლების ჩემს მიერ წარმოდგენილი სურათი არასრულია, ვინაიდან ჩამოთვლილი ფორმების გარდა არსებობს გლობალური, ხანგრძლივი კრიზისული მოვლენები, მათ შორის გამონვეული სხვადასხვა სუბიექტური ფაქტორებით (ქვეყნის პოლიტიკური სისტემით, ეკონომიკური განვითარების დონით, დემოგრაფიული, ენერგეტიკული, ეკოლოგიური პრობლემებით). მრავალი ამგვარი მაგალითის მოყვანა შეიძლება, მაგრამ ახლა მსოფლიო ღრმა კრიზისმა მოიცვა, რომელიც არსებითად ჩვენს ქვეყანასაც დაემუქრა. ამრიგად, საზრუნავი ბევრი გვაქვს, ვინაიდან შექმნილი სიტუაცია ეკონომიკური სისტემის არაეფექტიანი ელემენტების, მოძველებული აზროვნების, მექანიზმების, ტექნოლოგიების შეცვლას, ინოვაციურ მიდგომებს მოითხოვს.

АНОТАЦИЯ

ЦИКЛИЧНОСТЬ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ РАЗВИТИИ И АНТИЦИКЛИЧНОСТЬ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОЛИТИКИ

К. Абуладзе, профессор

В данной статье рассматривается динамика изменения экономических параметров в каждой фазе экономических колебаний, дается характеристика коротких, средних и длинных циклов. Автор приводит несколько версий происхождения длинных циклов, анализирует их природу прослеживает взаимосвязь с другими циклами.

Антикризисная политика государства рассматривается с позиций неокейнсианства и неоконсерватизма. Автор подчеркивает разность этих подходов и вместе с тем разделяет позицию последователей обоих учений, которые считают, что в фазе спада государство может смягчить последствия колебаний путем проведения эффективной фискальной политики по стимулированию деловой активности, а в период экономического подъема – умелого сочетания фискальной политики с денежно-кредитной. Наряду с этим, автор заостряет внимание на проблемах, с которыми связано проведение как

фискальной, так и денежно-кредитной политики. Одним из основных недостатков фискальной политики является т.н. эффект временного лага, в то время, как денежно-кредитная политика связана с проблемой контроля за предложением денег, уменьшения инвестиций в результате проведения политики «дорогих денег».

Несмотря на указанные трудности и недостатки, а также скептицизм некоторых экономистов, считающих неэффективной любую попытку проведения антикризисной политики, почти каждая страна пытается найти выход из создавшегося положения используя общепринятые подходы, с учетом политических, экономических, социально-культурных и других особенностей. Однако нынешняя ситуация требует инновационных решений – безотлагательной замены устаревших элементов, механизмов экономической системы, неэффективных подходов и технологий.

